

ժանց (էջ 47 եւն) կը յիշէ Իջժիանի Թ. 735 շեռագիրն, որ Նոր Նախիջեւանի Դատաստանագրոց նման բան մ'է, երկար քաղուածքներով առասկան օրինազրբէ մը — ԺԳ դարու կենդեաց օակ: Հեղինակն այս մասին նուիրած է էջեր (p. 52—55), որ անպեա էր: Նորագոյն ժամանակաց անցեցում կը դիտէ հեղինակն (p. 55) թէ Տաճկաստանի եւ Ռուսաստանի Հայք մինչեւ ԺԹ դարու կէսն վայելցին քաղաքական մեծ ազատութիւն իրենց ներքին հասարակաց վարչութեան մէջ. 1836ին Ռուսահայք եւ 1860ին Տաճկահայք ընդունուեցան ազատական սահմանադրութիւն մը¹. Բայց այն իրաւասութիւնն, որ ունէր լիովն Հայոց Վաթողիկոսն երկու տերութեանց մէջ հոգեւ որ եւ քաղաքական իրաց նկատմամբ, կամաց կամաց սահմանադրուեցաւ, նախ ի Ռուսական Հայաստան. դադրեցաւ նաեւ ազգային Դատաստանագրոց գործածութիւնն — Ռուսական համաշխարհային օրինաց բովանդակ վաւեհատի վրայ տարածուեցաւ:

(Հարմարեցիւ): Է. Ն. ԱԿՐՆՆԱՆ

Ք Ղ Թ Ա Կ Յ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ո Յ Յ Ա Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Մ Ը Ի Գ Ռ Ռ Օ - Ո Յ Ո

(Scala-Nova)

Հոկտեմբեր երկու դեղեցիկ եւ պայծառ առաւուռ մ'էր երբ վնասաց Բնդհանրական Վթոռակալ Գ.Եր. Հ. Թաղէոս Թաղազորի Վրբայ Թոռնեանի եւ Գ.Երյ. Հ. Գաւիթ Ծ. Ս. Տուհայի հետ մտանք Օ.Սիւսիսի Վարձն երկաթուղւոյ զծին կառախու մինն միոյն մէջ դէպի Գուշ-Վտա եւ անտի Վ.Ե. մին երթալու: Ե՛րբ մեծին էր մինչ վայրաշարժ մեքենան սուլեց եւ սկսաւ շարժիլ

¹ Սերբ առիթ ունեցանք քանի մ'ուսուցասիրութիւն նշանակել այս շքանի վեց. մէկնք հօս նաեւ Telemague Tutundjian: Du pacte politique entre l'Éta ottoman et les natious non-musulmanes de la Turquie. Avec un Exposé de la Constitution arménienne de 1863. Lausanne 1904, 80 pp. 113. — 1860ին Սահմանադրութեան գաղ. թարգմանութիւնն տես Prud'homme: Constitution nationale des Arméniens, traduite de l'arménien sur le document original, Paris 1862. «Մշակային Սահմանադրութիւն Հայոց», Գ.Պ. 1860. Նոյնն «Հաստատուալ (1863) եւ Քերթնեալ» (Հայ. տանկ.), Գ.Պ. 1863. Բ. տպ. Գա. հիւր, 1901:

եւ քաշել կառախու մին դէպի յառաջ, քանի մը վայրկեանն հեռացած էինք արդէն կայարանէն: Կառախու մը մերթ արավար մերթ դանդաղ իւր ընթացքն ընելէ եւ այլ եւ այլ կայարաններու առջեւ դադար առնելէ յետոյ, հուսկ ուրիմն ժամը 9 1/2ին կանկ առաւ Վաստուլքի առջեւ, ուր թողուցինք կառախու մըն որ շարունակէ իւր ընթացքը դէպի յառաջ եւ մենք քանի մը վայրկեան հանգիստ առնելէ յետոյ մտանք ձիաքայլ Հասթի մը մէջ, մեր ձամբան շարունակելու դէպի Գուշ-Վտա:

Վաստուլքէ Գուշ-Վտա տանող ձամբան կիսով չափ դաշտային է, կառուղին երկուքի բաժնած է դաշտոյ: Ուղւոյն երկու կողմը կը տեսնուին քառորդ ժամու չափ Վաստուլք հին քաղքին մնացորդները, զմեթաւոր շէնքերու գաղաթններն, որմերու եւ սիւնակներու կտորներ: Բայցմէ քիչ մը հեռանալէ յետոյ ուղւոյն ձախ կողմը հեռուս կը նշմարուին հօս հոն աւերակներ, Corissus անուանեալ լեռան ձորամէջքն ըրականերուն կողմերուն վրայ եւ ստորոտն տարածուած, նշանաւոր եւ ամենահին Ֆոնիականի մայրաքաղաքին՝ Նփեսոսի, եօթնիցս նորոգեալ եւ տեղափոխեալ քաղքի մը մնացորդները, աւերակներ տարածուած ընդարձակ տարածութեան մը մէջ: Ե.յս աւերակները մեր ետին ձգելէ յետոյ, դաշտային ուղին ալ տակաւ առ տակաւ փոխուած կը գտնենք զառի վեր՝ ըրականերու՝ հովտի մը՝ եւ Corissus լեռան ոտքին առջեւ բարձրացած լեռնակներու վրայ բացուած խորտուրորտ ձամբու մը: Հովտին մէջ յառաջ երթալով հօս ալ կը տեսնուին այլ եւ այլ աւերակներու մնացորդներ, մեծ ջրուղի մը լեռան կողին կրթնած. քիչ մը հեռուս պարիսպ մը թանձր եւ հաստատուն, որուն վերին մասերուն շինութեան գործածուած են ջրոյ հին խողովակներ կղմխուրէ մէջերնին քարացած հողով լի:

Հովտու ձգելով լեռնակներու վրայ կը բարձրանանք, ուր հարկ կ'ըլլայ տեղ տեղ վար իջնալ կառքէն, ինայել ձիերուն որ դառի վեր եւ անհարթ ձամբուն վրայէն հեռուած քաշն կառքը: Մինչ այս մինչ այն օձաձեւ ձամբէն լեռնակներու բարձրութեան վրայ հասնելէ յետոյ, առջեւնիս կը բացուի դեղեցիկ տեսարան մը, ծովն իւր ընդարձակութեամբ եւ հեռուս հեռուս Սամսու կղզւոյն եւ ունակներու բարձրութենէն դարձեալ գառ.

ի վար շքանանք ընելով կը հասնինք ուղիղ ճամբայ մը, ձախ կողմերնիս այգեստաններ, աջ կողմերնիս ծովուն ափունքն եւ դիմացնիս Գուշ-Վտա: Ղափառն այս վերջին եւ հաճոյական մասն ալ ետեւնիս թողլով հասանք հուսկ ուրնմն միջօրէին Գուշ-Վտա, ուր ձիերն խոնջած դազար առին իրենց յատուկ վայրն եւ մենք հիւրընկալութեանք ծանօթ բարեկամի մը տունը: ուր անցուցինք երկու օր:

Մշտեան Գուշ-Վտան (Scala-Nova) մոռացութեան մէջ թաղուած ի հնումն Néapolis՝ անուանեալ քաղքին տեղը կը բռնէ: Ի Հնուց մնացած աւերակներու կտորներ կը տեսնուին քաղքին մէջ հոս հոն: Ի բաց կը թողունք հոս քաղքին նկարագրութիւնն ընելէ համառօտի յիշուած է Հայտ Ե Ռիտուալ եւ Ե Չմակայո Ի, Հատորին մէջ՝ ուստի կ'անցնինք հետեւեալ ստղբուն: Աւթը տարի յտաջ քանի մ'որ Գուշ-Վտան անցուցած ժամանակ, հայ-գաղութիւն պատկանող յիշատակարաններ ընենլու նպատակաւ այցեաճ էի Հայոց Լճկոյցին, դարոցը եւն՝: Արեւել էր տեսնել այս անգամ եւս այն տեղերը եւ գիտնալ թէ փոփոխ եւ փոփոխող ժամանակն ինչ փոփոխութիւն թողուցած է հոն: Ընցաւ առաջին օրն, երկրորդ օրն այս նպատակաւ, կէտրէն յետոյ դուրս ելայ, ծանօթ էր ինձ Լճկոյցին տանող զառ ի վեր ճամբան, ուղղուցի քայլերս հոն եւ մտայ Լճկոյցեայ պարտէզին բաց գունէն ներս: ահա երկսեռ մանուկներ որ կը խաղային հոն վարժապետի մը հսկողութեան ներքեւ: հոն էր նաեւ Տէր Հայր: փոփոխած գտայ Տէր Հայրն ու վարժապետը, եւ թերեւս մի քանիներ ալ իրարու յաջորդած: Սակայն Տէր Հօր եւ վարժապետին ըրած այլ եւ այլ հարցումներուս պատասխանէն իմացայ որ մնացածները նոյնն էին, նոյն գրեթէ հայ ժողովուրդը եւ անձինքը, ինչ որ ձանցած էի ութը տարի յառաջ: փոփոխութիւն մ'եղած էր միայն զարոյցի շէքքին վրայ, նորոգուած եւ ընդարձակուած, առողջութեան տեսակէտով մաքուր եւ օգուտէտ: Եւ շան մը յառաջադիմութեան, կրթութեան յարմար շէքը, լաւ վարժարան: Եւ նոյն մնացած եկեղեցեայ շէքքին վրայ անխարի

մը նետել յետոյ, դուրս ելայ վերափոխ պարտէզին գունէն դէպ ի մեր բնակարանը:

Գուշ-Վտաի առջեւը գտնուող կղզեակն եւ իւր վրայ բարձրացած կիսաւեր դղեակը, Գուշ-Վտա այցելող օտարականին հետաքրքրութիւնը կը չարժէ երթալու քովն եւ ի մերձուտ ակնարկ մ'ալ իւր վրան նետելու: Եւ յովը հանգարտ հայեւոյ պէս փայլուն, պոյոյտ մ'ալ իւր վրան ընել կը հրաւիրէ: Սուտի հիւրերուս, հետ իջնալով դէպ ի վար ծովուն ափունքը, նաւակավար մը գտնելով մտանք նաւակն. շարժեց քանց թիւրն, տասը վայրկեանէն հասած էինք կղզեակն առջեւն: Աղջեակս ամբողջ ժայռ, շուրջը բարձրացած է ծայրէ ի ծայր հաստատուն պարիսպ մը եւ իւր բարձրաւանդակին վրայ շինուած է հաստատօրմ ամրոց մը: Աղբկիս վրայ ելելու համար, պարիսպն ունի իւր մէկ կողմը դուռ մը, առջեւն ժայռը կոփուած եւ շինուած քանի մը աստիճան ասնդուս մը, որուն առջև թողոյ մեր նաւակը կտակցինք ոտքերնիս աստիճաններուն վրայ գունէն ներս ամրոցն առաջնորդող զառ ի վեր ճամբան բռնելով՝ մտնեցանք ամրոցին քով:

Ամրոցիս բոլորն շքան մ'ընելով մտանք բաց եւ աւերակ գունէն ներս, ընդարձակ վայր մը: որուն միջավայրն կը տեսնուի քառակուսի գունակ մը բաց, կապարէն աներեւոյթ եղած. սոյն գունակէն ճրագի լուսով կը տեսնուի բաւական խոր գուր մը, որ պիտի ունենայ անասարակոյս իւր մէկ կողմը ստորերկրեայ ճամբայ մը կղզեակն մէկ կողմը հանող, ճրագի լոյսն չի զօրեր իտաւարը փարատել դիտել վերէն աջ ու ձախն: Ինչդարձակ տեղոյս, կամ լաւ եւս սենք սրահս մէկ կողմը կը գտնուի քարաշէն անդուռ մը, ամրոցին վերնայարկը հանող. վերնայարկն է պարզ տանիք մը բաց եւ միայն շքանակի բարձրացած է մէկ մետր բարձրութեանը որմ մը: Ամրոցիս զրոյց կողմը կը գտնուի ջրոյ ամբարանոց մը, գոց ամէն կողմանէ: Ամրոցիս հաստատուն որմնաբուն վրայ վերէն ի վայր անխարի մը նետելով, կը տեսնենք հնութեան պատկանող ուրիշ շէքքերու քարեր գտնուած խառնի խառն, ինչպէս նաեւ կղզեակն շուրջը բարձրացած պարիսպներուն մէջ կը տեսնուին օտար քարեր, որոնցմէ կրնայ ենթադրուիլ որ կղզեակս ամրոցն եւ պարիսպները շուինն այնպիսի հնութիւն: Այոյնը կը հաս-

1 Charles Texier, էջ 424.
 2 Հայր Ե Չմակայո եւ Ե Ռիտուալ, Վիեննա 1890, Թ. Հատոր էջ 110

տասէ նաեւ Charles Texier իւր փոքր Լաիոյ տեղեկագրական պատմութեան մէջ : (Les fortifications ne sont pas anciennes; c'est une simple muraille, qui va se rattacher à un château bâti sur le cap qui ferme la baie du côté du sud. Asie Mineur. Description Géographique, Historique et Archéologique, Par Charles Texier, Paris.)

Կղզեկիս արեւմտեան-հիւսիս անկիւնը շինուած է փոքրիկ բնակարան մը, վերջին ժամանակներու շէնք, որուն կանակը հաստատուած է երկաթեայ չորս հինգ մետր բարձրութեամբ բոլորակ ձող մը, իբր իւր ստու ջաջի աշտարակ, գիշեր ատեն հեռուէն անցող դարձող նաւերու ուղղութեան ծառայող : Սոյնը ժամանակին վառելու եւ մարելու հոգը յանձնուած է յաղեսանի բնակիչներէն լազի մը, որ երկայն տարիներէ ի վեր կը կատարէ եղեր այս պաշտօնը : Մայի կղզեկին ամէն կողմը շրջած եւ բաւական հանդիստ առած է ինք : Արեւը կը մտնէր մարը, իւր վերջին ծառայողները ծովուն մէջէն կարծես գէպ ի երկինք արձակելով . կղզեկիս միակ բնակիչ պահապանը դործքին զբաղած, լուսատու ջահը պատրաստելու ետեւէ, մեզի իւր կարծեցեայ արուեստը ցուցնելու եռանդով եւ աւելի պարզեւ մը կորզելու նպատակաւ, հրաիւրեց զմեզ լուսատու ջահին վայրն եւ իւր բնակարանին գոց բակէն անցընելով, մէկ երկու աստիճանէ վեր ելելով առաջնորդեց ջահին յատուկ խցիկն : Սոյն բակէն անցած ժամանակին, միշտ հնութեան բեկոր մը տեսնելու նպատակաւ, բակին եւ շէնքին աջ ու ձախն, վերն ու յատակը հետաքրքրական ակնարկ մը նետելով, յատակին վրայ գերեզմանաքարեր աչքին հանդիպեցան ծածկեցայ դիտեցի, հայկական տառեր կը կրէին վրանին : Ինձ ընկերացող հիւրերս թողով լուսատու ջահին խցիկն որ դիտեն պահապանին ցուցնելի արուեստը, նոյն ճամբով դարձայ բակին մէջ, ինձ համար աւելի սիրելի սոյն քարերն մտադրութեամբ աչքէ անցընելու : Երեք կտոր էին սոյն գերեզմանաքարերը, մին կիսով չափ շէնքին պատին տակ ծածկուած, երեքին վրայ ալ քարակուածը մաշած, քիչ մը սրբելով մաքրելով, կրցայ ընդօրինակել հետեւեալը :

Այս է գերեզման ԳԻ	...	Այս է Կարգ
Քաղ Երգի Գ . . .	գի հարուստի	Գուշա . . .
հանգուս ԹճՂԸ . Թ	ԹՄԷ .	. . . Եր
Կայիտի		Գի Լուսի
1198		. . .
		հանգուս
		1808 .

Ինչ ինչպէս բերուած են այս բաւական մեծ քարերը կղզեկիս վրայ ստուգել կարելի չըդաւ : Կուշ. Ատարի հայք չունին աւանդուութիւն մը այս նկատմամբ, եթէ յանցելու մն թաղած ըլլային իրենց ննջեցեաները կղզեկիս վրայ աւանդութեամբ պիտի յիշէին, զոր շին յիշեր : Իսկ եթէ քարի պէտք ունեցած են եւ ասոր համար սոյն գերեզմանաքարերն աւանուած են գերեզմանատուննէն եւ հոս բերուած, աս ալ հաստատուել անտեղի է, վասն զի կղզեկիս վրայ բաւական քար կը տեսնուի, որսէն քար բերելու պէտքը չունի : Ա երբայպէս ինչ որ զուրջեք անստոյգ պիտի մնայ, միայն սաստոյգ է որ կղզեկիս վրայ բարձրացած ամրոցին եւ իւր շուրջը շինուած պարիսպներուն մէջ շին տեսնուի բնաւ քանդակապիւթիւն մը, արձանաղրուած քար մը, բացի այս երեք հայ գրերով գերեզմանաքարերը :

Արեւուն ծովուն անդունդներուն ետեւը մտնելուն վրայ անցած էր տասը վայրկեան, պահապանը լուսատու լապտերը բարձրացուցած էր ձողին զուրիք, կղզեկէն մեկնելու ժամանակը հասած, ուստի միանալով հիւրերուս ելանք դուրս պահապանին տան բակէն եւ դարձեալ ամրոցին քովէն շրջան մ'ընելով, իջանք վար դէպի պարսպին դուռն, ուստի ժայռակոփ սանդուխին տալձաններէն վար մտանք նաւակնիս : Կաւակավարն կղզեկին շուրջը մեզ ցուցնելու համար քաշեց թիւրը բոլորով մ'ըրար կղզեկին բոլորն որ տեսեց քառորդ ժամ եւ ապա ուղեց նաւակին գլուխը դէպի ցամաք եւ տասը վայրկեանէն հանեց զմեզ հոս ուստի մտած է ինք նաւակը :

Արդէն մութը կոխած էր երբ հասանք բնակարանին, անցաւ այս երկրորդ գիշերն ալ շուտով, աւաւտուն արշալուսին մտանք դարձեալ ձիւքարը կառքը դառնալու մի եւ նոյն ճամբով Այստուլուք, ուր մեր հասնելն քիչ մը յետոյ հասաւ նաեւ ճմիւռնիայն Այսրն գացող կառախումբն, որուն մէջ մտնելով շարունակեցինք մեր ճամբան

և Դիշը կեսօրն հասանք Այտնը, ուր կայա-
րանը մեր ծանօթները կը սպասէին զմեզ
ընդունելու: Էս ալ երեք օր հիւր մնայն
ընտոյ Էոկոսիներ Դին դարձանք վերադին
Օմիւսնիա:

Ն. Յ. Բ.

Ձմեռունիա, 8 Կոկտեմբեր 1907:

Ա Ս Տ Ա Ր Ի Յ Ա Գ Ր Ա Վ Ա Ն

ԱՐՐԱՐՈՅՑ ԲՆՏՅՆՈՒՄԻՆ ԿՈՍՏԱՆՅՆԻ ԲՄՅՆԻ

(Շարանախօսիւն):

Ե. Իրն-էլ Աթիր:

Իրն-էլ-Աթիր Շարանի (Տեղեկակի լրովն
անունն էր՝ Իզեզգին Աբուհասին Ալե Բ. Աբու-
կարամ Մուհամեդ Բ. Մուհամեդ Բ. Աբու-Կարիմ
Բ. Աբու-Կալիլ Տիբ) ծնել է 555 թ. Միջագետքի
Ջեզիրե Բ. Օմարում: 576 թ. նա գաղթեց իւր
հօր հետ, երբ վերջինս իւր վարած կառավարչի
պաշտօնից զրկուեցաւ: Մտաւ, ուր նա իւր գիտական
կրթութիւնն վերջացրեց: Այստեղ նա քանիցս
այցելեց Բաղդադ՝ երբեմն իբրեւ ուսնասուր, երբեմն
եւս իբրեւ Մտուլի իշխանի գեղպան, լսելով այս-
տեղ ամենայայանի ուսուցչներին: Ապա նա
ճանապարհորդեց Ասորիում եւ յանախեց Երու-
սաղէմ, մասնազիտարէն ուսուցնասիրելով ժողովրդ-
ական աստուածութիւններ, հին եւ նոր պատ-
մութիւն եւ պարտադր տոհմաբանութիւնները:
Վերադառնալով Մտուլ նա իրեն միանգամայն
նւիրեց գիտական պարագմունքներին: Նորա սունը
եղաւ ժողովարան տեղացի եւ ճանապարհորդ
գիտնականների համար: 627 թ. նա գնաց Գամա-
կոս, այնտեղեց Էջպէտ, ապա վերադարձաւ կրկին
Մտուլ, ուր նա մեռաւ 630 թ.

Ընդհանրապէս գործոց է՝ Էմանչիպարճային
պատմութիւն այնպահա ստեղծումից մինչև
628 թ., որ հրատարակած է Carouls Johannes
Tornberg հետեւեալ տիտղոսով՝ Ibn-el-Athiri
Chronicon quod perfectissimum inscribitur, Vol
1—12 und 13, 14 Indices. Lugduni Bat.
1867—74. Էականակ է, որ Իրն-էլ-Աթիր իւր
ընդարձակ գործը ի կատար անելու համար շատ
անգամ գիծել է պատրաստի արաբացի աղբիւր-
ներին: այսպէս Էայտասանի պատմութիւնը նա
բառացի բոս մեծ մասին քաղել է Բեւլազարիից
եւ մասամբ եւ Յարաբիից: այս հաստատները եւ
հարկաւ աւելորդ համարեցի կրկնել, առաջ բերելով
մեր հեղինակի նոր կամ տարբեր վկայութիւնները:

Արտաշիր որդի Պապակի արշաւեց Ջարախ,
Ասորպատականի, Էայտասանի եւ Մտուլի վերայ
եւ սիրեց այս երկրներին զէջի զբաւթեամբ:

Արտաշէր, Բանաշարը, Բաւանշարը եւ Ալանք
միասին գումարուեցան՝ Անուշիրվանի երկրները
սազատակելու համար եւ արշաւեցին Էայտասան՝
ուսարուութեան նպատակով: Էայտասարը ասանց
խոչնդոտի էր, որովհետեւ Անուշիրվան պապեց,
մինչև նորա երկրի խորքը մտան: այն ժամանակ
նա ուղարկեց նոցա դէմ մի քանի զորագէտեր,
որոնք ճակատեցան նոցա հետ եւ կոտորեցին նոցա
բացի 10.000 զերեաներից, որոնց նա բնակեցրեց
Ասորպատականում:

Պերոյ արքայ կառուցել էր Սուլի եւ
Ալանաց կողմերում շինութիւն՝ իւր հողերը նորա-
նով պաշտպանելու համար: իսկ նորա որդի Վալաս
բազմացրեց շինութիւնների թիւը: Անուշիրվան
կառուցեց Սուլ եւ Ջորջան գաւառներում բազ-
մաթիւ շինութիւններ եւ ամրոցներ՝ իւր բոլոր
հողերը նոցա միջոցաւ պաշտպանելու համար:
Արտաշէր (?) խաբանը արշաւեց նորա երկրի վերայ:
Թուրքերը հօր էին, իսպաղը: Արտաշէր եւ
Բաւանշարը հարուստ էին եւ կը հնազանդէին
խաբանին: Արշաւելով ու հազարն թաղութեամբ
խաբան պահանջեց Անուշիրվան թագաւորից սուրբ,
հախառակ դէպքում սպանելով նորան: սակայն
Անուշիրվան իրան պարտաւոր չը համարեց նորա
պահանջը (կատարել), Ի նկատու անկեղծ իւր
երկրի եւ Էայտասանի ամրութիւնները, եւ խաբան
վերադարձաւ, բաւականաչափ թաղմութիւ գե-
րինեցով: Թէեւ նա յարակեցաւ Անուշիրվանի
վերայ, սակայն որչափ շկարտանալով անել վերա-
դարձաւ յուստիար:

17 թ. նուաճեցաւ Միջագետք: Սադ Բ
Աբու-Է-Վաբըբա՞ղքը ուղարկեց Միջագետք: Կյադ
Ի. Ղանմ իւր գեղով արշաւեց այն կողմը, ուղար-
կելով Մուհայլ Բ. Արիին Ռաբըբայ: Միջագետքի
բնակիչք՝ այս լուրը առնելով զուժացնեցին՝
Եմեսոսից փախել էին իրենց քաղաքները: Մուհայլ
բանակեցաւ քաղաքի՝ հանդէպ եւ պաշտրեց նոցա,
մինչև նորա խաղաղութիւն խնդրեցին, պատգամ
ուղարկելով այս բանի համար Կյադի մտ (որ
բանակել էր Միջագետքի Աստիք քաղաքում):
նա համաձայնեցաւ խաղաղութիւն շնորհել:
եւ նորա ընդունեցին հպատակութիւն: Աբու-Էլ-Կաս Բ.
Իտրան Մտուլից արշաւեց Միջին, եւ որ անկիւնը
խաղաղութեամբ նորան ընդառաջ էլան եւ նոյն-
կերպ վարուեցան, ինչպէս Ռաբըբայի ժողովուրդը,
թուղթ ուղարկելով Կյադին: վերջինս համաձայնե-
ցաւ եւ խաղաղութիւն հաստատեց նոցա հետ:
Ռաբըբայ եւ Միջին առնելուց յետոյ Կյադ՝
միացնելով Մուհայլին եւ Աբու-Էլ-Կասին իւր գեղի
հետ՝ զինել յուսան, որի ժողովուրդը յօժարեցաւ
նորան գլխահարկ առնել: Կյադ ընդունեց: Ապա
նա ուղարկեց Մուհայլին եւ Աբու-Էլ-Կասին Ռուհայ,
որի բնակիչը նմանակեց համաձայնեցան գլխա-
հարկ առնել: Միջագետքի նուաճումն ամենահեշտն
էր միւս երկրների համամաս:

Իսկ Բ. Իտասակ կը պատմեւ, որ Միջագետք
նուաճեցաւ 19 թ.: Օմար որդի Սադ Բ. Աբու-Է-
Վաբըբանի, թէ՛՝ Աստուած հնազանդեցրեց
Ասորիք եւ Իրաք (Բաբելոն): այժմ՝ զորք ուղարկեր

1 Ջէւ Էմանուէլ Ամարոսայ, 1907, 9.

1 Իմա Ռաբըբայ